

Centraal Planbureau

CPB Notitie | 2 juni 2018

Evaluatie Keuzes in Kaart 2018-2021

> Retouradres Centraal Planbureau, Postbus 80510, 2508 GM, Den Haag

Centraal Planbureau

Bezuidenhoutseweg 30
Postbus 80510
2508 GM Den Haag

T (088) 984 60 00
I www.cpb.nl

Contactpersoon

L.B.J. van Geest, directeur

Telefoonnummer

+31 88 984 6001

Emailadres

l.b.j.van.geest@cpb.nl

Ons kenmerk

CPB-2018/132

Bijlagen

1

Bij beantwoording van deze brief graag ons kenmerk vermelden.

Datum 1 juni 2018

Betreft Evaluatie van Keuzes in Kaart 2018 - 2021

Geachte heer, geachte mevrouw,

De laatste doorrekening van verkiezingsprogramma's is goed verlopen, zo blijkt uit de evaluatie van Keuzes in Kaart 2018 - 2021. Politieke partijen, departementen en media zijn positief over het eindresultaat, intern is het proces beheersbaar gebleken. De vernieuwingen in het proces zijn goed uitpakend. De doorrekeningen blijven, ook na 30 jaar, een traditie om trots op te zijn.

Het CPB ziet de uitgangspunten en het format bij Keuzes in Kaart 2018 - 2021 als een goede basis naar de toekomst toe, ook al zijn er op onderdelen zaken te verbeteren. Het CPB gaat daarmee aan de slag.

Het CPB gaat bezien of op punten de presentatie en duiding kan worden verhelderd; dit geldt voor de onderbouwing van het basispad (ongewijzigd beleid, zorg), enkele begrippen (houdbaarheid, gini) en uitkomsten (partij effecten in- of exclusief basispad). Het CPB wil daarnaast, samen met het PBL, bekijken of de onderlinge afstemming verder geoptimaliseerd kan worden, zowel qua proces als qua analyse. Sommige positieve punten uit de evaluatie impliceren ook nu al inspanningen. Zo zijn de planbureaus voornemens de goed ontvangen reeks kansrijk beleid te continueren, met updates en mogelijk nieuwe delen (bijvoorbeeld energie en klimaat, belastingen of pensioenen).

Ik zal u tijdig informeren over de uitkomsten van deze onderzoeken, opdat u daar in uw toekomstige werkzaamheden rekening mee kunt houden.

Laura van Geest
Directeur CPB

CPB Notitie

Aan: Politieke partijen vertegenwoordigd in de Tweede Kamer

Centraal Planbureau
Bezuidenhoutseweg 30
2594 AV Den Haag
Postbus 80510
2508 GM Den Haag

T 088 9846000
I www.cpb.nl

Contactpersonen
[Bert Smid](#), en [Arjan Lejour](#)

Datum: 2 juni 2018

Betreft: Evaluatie Keuzes in Kaart 2018-2021

1 Inleiding en conclusies

Dit memo beschrijft de evaluatie van de CPB-analyse van de verkiezingsprogramma's (Keuzes in Kaart 2018-2021¹, KiK) en de CPB-analyse van het Regeerakkoord.² Op donderdag 16 februari 2017 is Keuzes in Kaart gepubliceerd waarin de verkiezingsprogramma's van elf politieke partijen worden vergeleken en 1165 maatregelen zijn geanalyseerd.

Na de evaluatie³ van Keuzes in Kaart 2013-2017 is geconcludeerd dat het productieproces van KiK kwetsbaar is geworden door de groeiende omvang en de complexiteit. Het risico op het maken van fouten was te groot geworden en daarnaast was de werkdruk zeer hoog geworden.

Om het proces minder riskant te maken is voor een ander traject gekozen in de aanloop naar KiK 2018-2021 en is ook de KiK-proces zelf aangepast. Zo worden er geen programmaeffecten gepresenteerd over onderwijs, innovatie en wonen. De CPB-publicatie bevat ook geen bereikbaarheids-, natuur- en klimaateffecten meer. Het PBL heeft die laatste effecten apart gepubliceerd. De toetsgrens van maatregelen is opgetrokken van 50 naar 100 miljoen euro.

De Kansrijk-reeks is door de planbureaus geïntroduceerd als vervanging voor de programmaeffecten en als voorbereiding op de analyses van de verkiezingsprogramma's.⁴ Daarnaast is aan de politieke partijen de mogelijkheid

¹ <https://www.cpb.nl/publicatie/keuzes-in-kaart-2018-2021>.

² <https://www.cpb.nl/publicatie/analyse-economische-en-budgettaire-effecten-van-de-financiele-bijlage-van-het-Regeerakkoord>.

³ <https://www.cpb.nl/publicatie/vernieuwing-doorrekening-verkiezingsprogrammas-evaluatie-keuzes-in-kaart-2013-2017>.

⁴ Kansrijk Arbeidsmarktbeleid I & II, Innovatiebeleid, Mobiliteitsbeleid, Onderwijsbeleid, Woonbeleid en Wetenschapsbeleid en Zorgkeuzes in Kaart.

geboden om complexe maatregelen in een vroegtijdig stadium (vertrouwelijk) te laten analyseren door het CPB.

In deze evaluatie is politieke partijen, ministeries en journalisten gevraagd naar hun oordeel over de nieuwe opzet en de uitwerking daarvan. Voor de evaluatie zijn gesprekken gevoerd met twaalf van de politieke partijen die zich voor KiK konden aanmelden. Twee partijen hadden geen behoefte om mee te doen aan een evaluatie. Daarnaast zijn er gesprekken gevoerd met vier departementen en zijn vragenlijsten gestuurd naar zeven journalisten die deze per e-mail of telefonisch beantwoord hebben. Een lijst van de gesprekspartners staat in bijlage 1. Uit een opiniepeiling van Maurice de Hond uit februari 2017 blijkt dat twee derde van de respondenten de CPB-doorrekening van de verkiezingsprogramma's belangrijk vindt en bij een deel helpt het hen ook bij de keuze voor een politieke partij.⁵

De nieuwe opzet van KiK is heel goed bevallen. De huidige omvang en breedte van de thema's zijn behapbaar, voor zowel het CPB als de politieke partijen. De overgrote meerderheid van de respondenten kan billijken dat de analyse zo minder breed is dan voorheen. Het bewaken van de kwaliteit van de analyse is belangrijk. Wel is het zo dat de aspecten die niet meer geanalyseerd worden in KiK, maar wel in de Kansrijk-reeks, minder aandacht krijgen in het debat.

De Kansrijk-reeks was vooral voor de politieke partijen heel bruikbaar in de voorbereiding van KiK. De politieke partijen hebben hier veel gebruik van gemaakt. Van de 1165 maatregelen in KiK bleken er 508 terug te vinden in een Kansrijk-publicatie. Daarnaast waren de rapporten van de Studiegroep Duurzame Groei⁶ (vooral de fiches van de werkgroep fiscaliteit) en de Ombuigings- en intensiveringslijst⁷ van het ministerie van Financiën behulpzaam in de voorbereiding van de verkiezingsprogramma's.

De aparte publicaties van CPB en PBL en de situatie dat politieke partijen zich apart kunnen aanmelden, zijn de meeste respondenten goed bevallen. Het proces was hierdoor beter beheersbaar. De meerderheid is ook voor het behouden van de mogelijkheid voor partijen om zich apart aan te melden bij CPB en/of PBL. Partijen kunnen met elkaar het debat aangaan waarom ze wel of niet meedoen. Het is wel belangrijk om de analyses van CPB en PBL goed op elkaar af te stemmen. Een deel van de effecten van klimaatbeleid treden op na het einde van de kabinetsperiode, waardoor dit niet zichtbaar werd in de cijfers van het CPB. Bovendien hanteerden CPB en PBL niet dezelfde toetsgrens.

⁵ <http://tpo.nl/wp-content/uploads/2017/02/2017-02-19.pdf>

⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/07/06/advies-studiegroep-duurzame-groei>.

⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/04/03/ombuigings-en-intensiveringslijst-2017>.

De presentatie van het basispad kan verbeterd worden. Het CPB zou moeten proberen de aannames in het basispad beter en meer in samenhang uit te leggen. Ook valt te overwegen om de effecten van de partijen inclusief het basispad te laten zien. De huidige KiK laat soms effecten inclusief basispad zien (bijvoorbeeld bij de effecten op koopkracht) en meestal effecten ten opzichte van het basispad. De interpretatie hiervan blijkt in de praktijk lastig, waardoor soms moeilijke discussies en debatten ontstaan.

2 Inhoudelijke punten

Er is brede waardering voor de huidige opzet zonder programmaeffecten. De huidige Keuzes in Kaart (KiK) lijkt de juiste omvang en thema's te hebben. De kleinere opzet maakt het proces beheersbaar, voor zowel het CPB als voor politieke partijen. In theorie heeft een breder (welvaarts-)perspectief de voorkeur. In de praktijk is dat echter niet goed te organiseren; het proces wordt dan te complex en de kwaliteitscontrole komt te veel onder druk te staan. Een aantal respondenten verwijst wel naar het brede welvaartspectief, maar er is ook begrip voor de praktische problemen.

De Kansrijk-reeks wordt zeer gewaardeerd. Het is een goede aanvulling op de bestaande CPB-publicaties. Vooral voor politieke partijen was de Kansrijk-reeks zeer nuttig in de voorbereiding van de verkiezingsprogramma's. Van de 1165 maatregelen in KiK bleken er 508 terug te vinden in een Kansrijk-publicatie.⁸ Ook de rapporten van de Studiegroep Duurzame Groei waren hierbij nuttig, vooral het rapport van de werkgroep fiscaliteit werd genoemd, en de Ombuigings- en intensiveringslijst van het ministerie van Financiën. Ook de keuze van beleidsopties binnen de Kansrijk-delen werd als voldoende beoordeeld. Men heeft over het algemeen geen beleidsopties gemist en er was nauwelijks behoefte om zelf maatregelen aan te dragen, zoals bij Zorgkeuzes in Kaart wel is gebeurd.

De Gini-coëfficiënt voor inkomensongelijkheid is een goede aanvulling op de analyse, maar meer duiding is gewenst. Met de Gini-coëfficiënt kunnen nu afruilen tussen structurele ongelijkheid, werkgelegenheid en de houdbaarheid van de overheidsfinanciën in kaart worden gebracht. Wel is de Gini een abstracte indicator waar het CPB niet eerder uitgebreid over heeft gepubliceerd. Wat betekent het als de Gini met 1% of 1%-punt toeneemt? Is de inkomensongelijkheid dan op het niveau van de VS of is het een kleine rimpeling in historisch perspectief? Het is raadzaam de Gini-coëfficiënt voor inkomensongelijkheid beter te duiden in een publicatie met een vergelijking over de tijd en tussen landen. Dat brengt in ieder geval perspectief aan voor de hoogte van de indicator en wijzigingen daarin.

⁸ Maatregelen zijn gemiddeld door drie à vier partijen ingediend, het gaat om 157 unieke maatregelen.

Niet iedereen is ervan overtuigd dat de veronderstellingen in het basispad ongewijzigd beleid weergeven. Er bestaat vooral onbegrip over de stijging van de zorgkosten in het basispad. Er wordt dan gewezen op de geringe uitgavenstijging in de afgelopen jaren. Daarnaast werd beargumenteerd dat met deze stijging in het basispad de sector automatisch veel extra geld krijgt. Verwarring en onduidelijkheid over het basispad zijn niet nieuw. Dat bleek ook uit de externe evaluatie van KiK 2011-2015.⁹

De mogelijkheid dat politieke partijen zich apart kunnen aanmelden bij CPB en PBL is de meeste respondenten goed bevallen. Veel partijen en ook journalisten vinden de aanmelding vooral een zaak van de desbetreffende politieke partij. Een koppeling wordt door een aantal respondenten wel als gewenst genoemd, maar lang niet iedereen zou dat willen verplichten. Partijen kunnen met elkaar het debat aangaan waarom ze wel of niet meedoen. Er zijn ook partijen die van mening zijn dat een verplichte koppeling reden kan zijn om niet aan KiK deel te nemen. Volgens sommige partijen zou een gezamenlijk product ook goed kunnen zijn om de langdurige KiK-ervaring van het CPB met het PBL te delen. Daarnaast wordt door een aantal partijen de hoeveelheid werk van twee doorrekeningen genoemd als argument om niet mee te doen aan beide tegelijk.

KiK is erg nuttig voor de formatie. 75% van de maatregelen in het Regeerakkoord Rutte-III was al in enige vorm doorgerekend bij de analyse van de verkiezingsprogramma's in 2017.¹⁰ Gewogen naar omvang (in euro's) stond 82% van de maatregelen in de aangeleverde partijprogramma's. De formatie begint met een analyse van de KiK-maatregelen van de formerende partijen. Wat zijn de overeenkomsten en waar liggen de verschillen? Daarnaast worden soms KiK-maatregelen van andere partijen opgenomen in een regeerakkoord. Bij Rutte-III ging dat om 12% van de maatregelen uit het Regeerakkoord, qua omvang van de maatregelen betrof het 5%. De formerende partijen vonden KiK voor dit proces erg nuttig.

Uit gesprekken bleek ook dat het concept van houdbare overheidsfinanciën niet voor iedereen helder is. Men weet niet wat wel en wat niet in de indicator wordt meegenomen en hoe deze te beïnvloeden is. Actieve communicatie en een uitleg lijken op zijn plaats. Verwijzingen naar vergrijzingsstudies zijn onvoldoende om begrip te kweken.

⁹ <http://www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/download/cpb-achtergronddocument-externe-evaluatie-keuzes-kaart-2011-2015.pdf>. Dat hing toen ook samen met toenemende eigen betalingen.

¹⁰ Zie bijlage 2.

Er zijn verschillen tussen de CPB-analyse van het Regeerakkoord en de cijfers in de startnotitie van het kabinet. Er is geen uitleg of publicatie over waar deze verschillen vandaan komen behalve als antwoord op een Kamervraag.¹¹ Soms liggen hier verschillen van inzicht aan ten grondslag, maar ook technische aanpassingen en correcties. Gebrek aan informatie hierover is onbevredigend voor politici en departementen. Een betere afstemming tussen het CPB en de departementen over het basispad en een meer transparante uitleg over de verschillen verdient aanbeveling. Aangezien de startnotitie na de CPB-analyses gepubliceerd wordt, ligt hier nadrukkelijk een rol voor het ministerie van Financiën.

De afstemming tussen Keuzes in Kaart en de Kansrijk-reeks kan verbeterd worden. Er waren een aantal verschillen tussen de Kansrijk-reeks en Keuzes in Kaart. Zo stonden sommige posten in Kansrijk op PM, maar werd daar tijdens KiK wel een bedrag aan gehangen. In Kansrijk gold geen toetsgrens van 100 miljoen euro. Daarnaast is niet altijd het zelfde ex-ante begrip gebruikt.¹² Tot slot was soms na publicatie van Kansrijk de grondslag veranderd, waardoor sommige maatregelen in KiK duurder werden dan in Kansrijk geschetst. Om het proces zo transparant mogelijk te houden, zouden de verschillen tussen Kansrijk en KiK zo klein mogelijk moeten zijn. Dat kan door de KiK-methodiek ook op Kansrijk toe te passen, dus met een toetsgrens, het zelfde ex-ante begrip, geen PM-posten en door een update te publiceren van de cijfers (grondslagen) uit de Kansrijk-reeks. De Kansrijk-reeks wordt echter breder gebruikt dan als input voor de verkiezingsprogramma's, en die gebruikers pleiten er juist voor om ook maatregelen met kleinere bedragen mee te nemen.

¹¹ <https://www.rijksoverheid.nl/.../2017/...kamervragen.../antwoorden-kamervragen-startnota.pdf>. Vraag 73: In een eerdere reactie werd aangegeven waarom er volgens het CPB sprake is van een lastenverlichting van 1,5 miljard euro en volgens de Startnota een lastenverzwaring van 3,4 miljard euro, Antwoord: Het CPB hanteert een andere lastendefinitie dan het kabinet, de cijfers van het kabinet bevatten enkele technische correcties en het CPB en het kabinet maken ieder een eigen inschatting van de zorguitgaven en zorgpremies.

¹² In de Kansrijk-reeks is vaak nog uitgegaan van ex ante zonder eerste-orde-gedragseffecten op het budget. In KiK is, volgend op het advies van de Studiegroep Begrotingsruimte, uitgegaan van het ex-ante begrip inclusief eerste-orde-gedragseffecten op het budget.

Suggesties voor nieuwe onderwerpen

Vooraf door de politieke partijen werd ook een aantal nieuwe onderwerpen aangedragen. Een eerste thema betreft koopkracht en ongelijkheid. Het gaat daarbij om de verwerking van het eigen risico in de zorg en energiebelastingen in koopkrachtplaatjes in plaats van de generieke inflatie. Een ander aandachtspunt is de koopkracht van zelfstandigen. Daarnaast werd om analyses van vermogensongelijkheid gevraagd, kansenongelijkheid en armoede. Uitgebreidere analyses van gemiddelde en marginale belastingdruk kwamen ook naar voren.

Een tweede thema is de arbeidsmarkt. Het gaat daarbij vooral om de institutionele aspecten, zoals de relaties tussen vaste en flexibele contracten en zzp.

Daarnaast is in de gesprekken expliciet gevraagd naar nieuwe Kansrijk-onderwerpen. In de interne evaluatie werden pensioenen genoemd. Dat komt ook in de gesprekken met externen wel terug, maar niet veelvuldig. De meeste gesprekspartners kwamen niet spontaan met nieuwe onderwerpen. Een paar keer werd wel veiligheid genoemd, al dan niet in combinatie met defensie en ook een keer gezinsbeleid. Partijen hebben wel veel gebruik gemaakt van de fiches van de fiscale werkgroep van de Studiegroep duurzame groei. Er is veel van de kansrijk-serie gebruik gemaakt, maar het moet ook geen bibliotheek worden: niet te veel delen, houd het compact en zorg dat het als naslagwerk gebruikt kan worden.

Bij het onderwerp zorg werd meer aandacht gevraagd voor financieel-budgettaire onderwerpen en de budgettaire beoordeling van maatregelen. Er was niet altijd begrip voor de onderbouwing van beslissingen waarvan verscheidene met de departementen zijn afgestemd. Daarbij werden preventie in de zorg, het niet volledig meenemen van het hoofdlijnenakkoord, de kosten van de 2-op-8-norm in verpleeghuizen, en specialisten in loondienst genoemd.

3 Proces

De communicatie met politieke partijen en ministeries is goed verlopen. Alle politieke partijen hadden bij het CPB een vaste contactpersoon, dit werkte erg goed. Men was lovend over de snelheid, adequaatheid en flexibiliteit van de communicatie. Er werd gesuggereerd om voorafgaand aan KiK de partijen een vast format te sturen waarin de maatregelen geformuleerd moeten worden om fouten te voorkomen.

Partijen actief benaderen voor tegenbegrotingen en om complexe onderwerpen te analyseren en presentaties over het KiK-instrumentarium kunnen helpen. Politieke partijen en journalisten zijn ook erg tevreden over de technische briefings. Met de ministeries is goed samengewerkt, bijvoorbeeld voor de inschatting van budgettaire gevolgen van maatregelen. Het zou nuttig zijn als de betrokken medewerkers van CPB en ministeries vooraf kennismaken en duidelijke afspraken maken over deadlines.

De samenwerking met het PBL kan efficiënter. De verwerking en afstemming van de maatregelen kunnen beter bijvoorbeeld door gebruik van een gemeenschappelijke database. Daarnaast kan gezamenlijke communicatie naar de partijen overwogen worden. Voor de partijen die zowel aan de CPB- als aan de PBL-analyse meededen,

was de communicatie nu vaak dubbel werk, terwijl het regelmatig om dezelfde maatregelen ging.

Help nieuwe politieke partijen beter op weg. Voor de meeste politieke partijen is KiK ingewikkeld en arbeidsintensief. Dat geldt in het bijzonder voor partijen die weinig tot geen ervaring met KiK hebben. De relevante indicatoren zijn begripsmatig niet voor alle partijen duidelijk en zeker niet de relatie tussen maatregelen en de uitkomsten. Dat heeft voor sommigen een hoog black-box-gehalte en wordt met een technische briefing niet voldoende weggenomen.

Er is veel vraag naar een beperkte finale iteratieronde. Voor veel partijen zijn de ex-post uitkomsten moeilijk te voorspellen, terwijl een aantal uitkomstvariabelen politiek van groot belang zijn, denk aan een -0,1 in plaats van een 0,0 bij koopkrachtcijfers. Er zijn partijen die een extra, beperkte, ronde voorstellen om ongewenste smetjes in de uitkomsten weg te werken.

4 Presentatie

Over de publicatie Keuzes in Kaart is vooral veel lof. De samenvattende tabel, partijhoofdstukken en bulletlijsten worden gewaardeerd. De publicatie is heel belangrijk en wordt niet alleen tijdens de verkiezings- en formatieperiode, maar ook gedurende een kabinetsperiode, vaak geraadpleegd door de meeste partijen. Een papieren editie met een stevig kaftje is een mooie reclame voor het CPB. Er zijn Kamerleden en fractiemedewerkers die ook de digitale versie gebruiken, maar het lijkt raadzaam de publicatie te blijven drukken. Mogelijk is het drukproces te verkorten of kunnen de boekjes daags na de persconferentie beschikbaar komen. Men begrijpt dat het CPB het aantal dagen tussen de finale oplevering van de teksten en de persconferentie wil bekorten.

De infographics zijn verbeterd, maar sommige infographics zijn te complex. De infographics zijn een snelle manier om inzicht te krijgen in de verschillen tussen partijen. De nieuwe infographics zijn duidelijk beter dan die in de vorige KiK. De infographics zijn soms ingewikkeld; de spinnenwebben bijvoorbeeld vragen veel van de lezer. Dat is ook de reden dat media ze niet overnemen.

Een overzichtelijke samenvatting wordt gemist. Het valt te overwegen een samenvatting als aparte publicatie uit te geven, bijvoorbeeld in de stijl van een Policy Brief. Het huidige samenvattende hoofdstuk (de hoofdlijnen van de verkiezingsprogramma's) probeert compleet te zijn en is daardoor lang. Daardoor leest het moeilijk en geeft veel lezers weinig overzicht. Daarnaast zouden de media meer duiding door het CPB op prijs stellen en meer vergelijkingen tussen partijen.

Voor departementen en media zou het nuttig zijn om spreadsheets met ex-ante cijfers publiek beschikbaar te maken.

De inhoud van het basispad zou beter uitgelegd moeten worden. De effecten van alle verkiezingsprogramma's worden afgezet tegen een gezamenlijk basispad. Daarom is het zeer belangrijk dat iedereen goed op de hoogte is van de veronderstellingen in dat basispad. Een belangrijk voorbeeld betreffende de verschillen in het basispad na vier jaar en op lange termijn, zie de publicatie van Bas Jacobs over het Regeerakkoord.¹³ Een systematische beschrijving van de verschillen tussen het eindjaar van de Middellangetermijnverkenning (MLT) en de uitkomsten op lange termijn zou behulpzaam zijn.

Een aantal journalisten wees nog op het veelvuldig gebruik van jargon en soms op de verschillen tussen de hoofdtekst en labels in tabellen en figuren. Een voorbeeld hiervan is de btw-verhoging die onder overige belastingen gerubriceerd wordt. In een aantal gevallen neemt het CPB het jargon van de partij over, denk aan de werknemerskorting, maar dat bemoeilijkt vergelijkingen tussen partijen.

Overweeg de presentatie van effecten inclusief basispad. Het blijkt voor menigeen lastig effecten ten opzichte van een basispad en effecten inclusief basispad goed te interpreteren. Er is een neiging om de eerste effecten t.o.v. nu te interpreteren, al dan niet bewust. Zeker als een variabele in het basispad sterk stijgt of daalt, is het bij wijzigingen t.o.v. het basispad vaak niet duidelijk of de uitgaven of inkomsten gedurende de regeerperiode stijgen of dalen. Een oplossing zou kunnen zijn cijfers om effecten inclusief basispad te presenteren. De tabel dient als voorbeeld. De eerste regel komt uit het samenvattende hoofdstuk en laat zien dat enkele partijen bezuinigen op de zorg, ten opzichte van het basispad. De tweede regel laat zien dat alle partijen in 2021 meer geld aan de zorg willen uitgeven dan in 2017; in het basispad groeien de zorguitgaven met 8,9 miljard ten opzichte van 2017.

Basispad	VVD	PvdA	SP	CDA	D66	CU	GL	SGP	DENK	VNL	VP
effect in 2021 t.o.v. het basispad in mld euro											
Zorg	-0,2	3,2	11,0	0,5	-0,6	0,0	4,7	0,2	6,3	-1,6	5,5
effect in 2021 t.o.v. 2017 in mld euro											
Zorg	8,7	12,1	19,9	9,4	8,3	8,9	13,6	9,1	15,2	7,3	14,4

¹³ <https://decorrespondent.nl/7513/opeens-zag-ik-het-de-grote-goocheltruc-van-rutte-iii/1314036344379-17927578>. Vanwege de structurele verlaging van de hoogste schijven in de inkomstenbelasting en het aftrektarief eigen woning in het basispad, hebben de verlagingen van de belastingschijven in de kabinetsperiode door Rutte-III weinig effect op de houdbaarheid en de structurele werkgelegenheid.

De persconferentie was helder en neutraal. Daarover is bijna iedereen tevreden. De journalisten vinden de embargoregeling te restrictief om zich goed voor te bereiden. Daardoor hebben ze vaak meer aandacht voor de publicatie (wat doen de partijen en hoe typ ik zo snel mogelijk een stukje) dan de presentatie van de CPB-directeur. Journalisten weten het ook erg te waarderen dat de CPB-specialisten bereikbaar zijn voor vragen en toelichting.

Bijlage 1: Overzicht gesprekspartners

Tweede Kamerleden en medewerkers van de volgende politieke partijen: CDA, ChristenUnie, DENK, D66, Groen Links, PvdA, PvdD, SGP, SP, VP, VVD en 50Plus.

Journalisten van het Algemeen Dagblad, Financieel Dagblad, NOS, de Telegraaf en de Volkskrant (per mail/telefoon).

De volgende ministeries: Economische Zaken en Klimaat, Financiën, Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Volksgezondheid, Welzijn en Sport,

Planbureau voor de Leefomgeving (PBL)

DG-overleg

Centrale Plancommissie (CPC)

Bijlage 2: Samenhang maatregelen Regeerakkoord en KiK-maatregelen

Samenvatting¹⁴

75% van de maatregelen in het Regeerakkoord stond al in de bij het CPB aangeleverde verkiezingsprogramma's. Een relatief klein deel van de maatregelen stond in alle vier de verkiezingsprogramma's (9%), 15% stond in drie van de vier, 21% in twee van de vier en 19% van de maatregelen stond in één programma. 12% van de maatregelen van het Regeerakkoord stond in verkiezingsprogramma's van andere partijen. Verder is 25% van de maatregelen nieuw en stond dus nog niet in de doorgerkende verkiezingsprogramma's.

Als rekening wordt gehouden met de omvang van de maatregel, dan komt zelfs 82% van de maatregelen in het Regeerakkoord ook voor in Keuzes in Kaart. Uitgedrukt in de omvang van de maatregelen is de betekenis van nieuwe maatregelen kleiner.

De meeste maatregelen (42%) hebben in het Regeerakkoord een kleinere budgettaire omvang dan in de verkiezingsprogramma's. 19% van de maatregelen heeft dezelfde budgettaire omvang in het Regeerakkoord en de verkiezingsprogramma's. Voor 12% van de maatregelen is de budgettaire omvang in het Regeerakkoord groter dan in de verkiezingsprogramma's.

Methode van onderzoek

De onderzoeksaanpak is identiek aan de voorgaande empirische studie naar de relatie tussen de doorrekening van de verkiezingsprogramma's en het Regeerakkoord.¹⁵ Hiervoor zijn de maatregelen in twee groepen verdeeld:

- *Nieuw*, dat wil zeggen *dat de* maatregel in het Regeerakkoord niet voorkomt in een van de doorgerkende verkiezingsprogramma's. Denk aan het afschaffen van de dividendbelasting (RA_668, 666, 667);
- *Zowel in Regeerakkoord als in KIK*, dat wil zeggen dat de maatregel in het Regeerakkoord (in grote lijnen) overeenkomt met een maatregel uit een doorgerkend verkiezingsprogramma.

Voor de maatregelen die zowel in het Regeerakkoord als in de doorgerkende verkiezingsprogramma's staan, is ook nagegaan in welke mate zij budgettair overeenkomen. Drie categorieën worden onderscheiden:

- *Groter*: budgettair effect van maatregel in Regeerakkoord is groter dan dat van de maatregel in het verkiezingsprogramma,

¹⁴ Deze bijlage is geschreven door Maurits van Kempen en Sander van Veldhuizen.

¹⁵ Zie W. Suyker, 2013, Hoe sterk is de samenhang tussen Regeerakkoord en de doorgerkende verkiezingsprogramma's?, CPB Achtergronddocument, 16 januari 2013 ([link](#)).

- *Kleiner*: budgettair effect van maatregel in Regeerakkoord is kleiner dan dat van de maatregel in het verkiezingsprogramma
- *Gelijk*: budgettair effect van maatregel in Regeerakkoord is gelijk aan dat van de maatregel in het verkiezingsprogramma

Als er een verschil is, komt dit vrijwel altijd door de politieke keuze die is gemaakt. In enkele gevallen komt het doordat de technische inschatting van het budgettaire beslag is aangepast.

Net als in de CPB-doorrekeningen staat het budgettaire effect in 2021 centraal. Maatregelen die een vergelijkbaar budgettair effect in 2021 hebben, kunnen echter een ander budgettair effect hebben op kortere termijn of op langere termijn. Dit type verschillen wordt niet gesignaleerd in deze analyse. Er wordt evenmin vergeleken op andere dimensies die wel in KiK en in de doorrekening van het Regeerakkoord zijn weergegeven. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het effect op de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. De vergelijking beperkt zich tot de maatregelen en het (ex-ante) budgettaire effect van die maatregelen in 2021.

Tot slot hebben sommige beleidsvoornemens zowel effect op de uitgaven als op de inkomsten, of zijn deze deels een intensivering en deels een bezuiniging. In deze analyse zijn de onderdelen beschouwd als afzonderlijke maatregelen.

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau
Bezuidenhoutseweg 30
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
T (088) 984 60 00

info@cpb.nl | www.cpb.nl

Juni 2018